

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Side 2 ..... Formanden skriver
 Side 3 ..... Program for Årsmødet 2001
 Side 4 ..... Forturene fra Nordjylland
 Side 5 ..... Bennicksgård
 Side 6-7 ..... Lindegården i Kværns
 Side 8-10 ..... Augustenborg Hovedgård
 Side 11 ..... Nyt fra Kredsene/Nye Medlemmer
 Side 12-14 ..... Træk fra vor egn gennem ...
 Side 15 ..... Tilmeldingsblanket Årsmøde
 Side 16 ..... Dansk Slægtsgårdsforening 60 år

Tidsskrift for
 Dansk Slægtsgårdsforening

April 2001

Nr. 351 - 58. årgang

*Tre generation på Lindegården i Kværns, hvor årsmødeudflugten afsluttes. .
 Fra venstre ses Bodil og Hans Sahl - 6. generation, Hans Ove og Ruth Sahl - 7. generation og Hans Sahl, der bliver 8.
 generation på gården.
 Læs om Lindegården side 6 - 7.*

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941

www.slaegtsgaardsforeningen.dk

Kasserer og sekretær:

Inger M. Hansen, Svalevej 13, 4440 Mørkøv, tlf. 59 27 59 77.
Postgiro nr. 8 08 31 42.
E-mail: imhan@post.tele.dk

Ejendoms konsulenter:

Anders Frederiksen,
Onsildgade 3A, 9500 Hobro,
tlf. 98 52 25 62, fax 98 52 25 64.

Michael Munthe Fog,
Ingemannsvej 61, 4200 Slagelse,
tlf. 58 56 74 44, fax 58 56 74 45.

Hovedbestyrelsen:

Formand:

Carl Martin Christensen,
»Kaaregaard«, Badstrupvej 39,
Badstrup, 5485 Skamby,
tlf./fax. 64 85 11 74
E-mail: carlmartin@kaaregaard.dk

Næstformand:

A.C. Winther Hansen,
»Trillbakkegård«,
Korsbjergvej 3 b, Grydsted,
9240 Nibe, tlf./fax. 98 35 16 03
(Formand: Bladudvalget
og Himmerlandskreds)

Oluf Føns Knudsen,
Ribevej 88, Ødsted, 7100 Vejle,
tlf. 75 86 50 29
(Formand: Vejle Amt)

*(Ovennævnte tre udgør
hovedbestyrelsens
forretningsudvalg).*

Signe Jensen,
Gadekærvej 5, Freerslev,
3400 Hillerød
tlf. 48 26 51 10
(Formand: Nordsjællandskreds)

Mogens Frigaard,
»Frigård«, Yppernemøllevej 10,
Nyker, 3700 Rønne, tlf. 56 96 30 20
(Formand: Bornholmskreds)

Vagn Juel Jørgensen,
»Grønlandsgården«,
Øllemosevej 4, Flakkebjerg,
4261 Dalmose
tlf. 58 18 61 11
(Formand: Vestsjællandskreds)

Marie Hansen,
»Egevang«,
Atterupvej 43, 4640 Fakse,
tlf. 56 71 37 92,
(Formand: Sjælland Syd)

Jens Peter Hansen,
»Skovgaard«,
Ty-Hastrupvej 10 B, 4690 Haslev,
tlf. 56 38 12 67

Jens Peder Skov Jensen,
»Hobygaard«, Hobyvej 37
4983 Dannemare
tlf./fax 54 94 41 63
E-mail: inge.skaft@edb.dk
(Formand: Lolland/Falster kreds)

Poul Mahler,
»Egbo«,
Sandager Kirkevej 30, Sandager,
5610 Assens, tlf. 64 79 10 20
(Formand: Fynskreds)

Elise Jensen,
»Højtoftgård«, Gammelbyvej 40,
6100 Haderslev, tlf. 74 56 63 16
(Formand: Haderslevkreds)

H.C. Clausen,
Rosenevej 69
Ullerup, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 46 19 61
(Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Grethe Plagborg,
Lindevej 4, 7200 Grindsted,
tlf. 75 32 04 12
(Formand: Ribe Amt)

Else Christa Bollerup Nielsen,
Skrumsgaard Hovedgaard,
Skrumsgaardevej 1, Sønder Bork,
6893 Hemmet, tlf. 75 28 00 12

Hans H. Tylvad,
Hanninggårdvej 15
Hanning, 6900 Skjern
tlf. 97 36 21 58
(Formand: Ringkøbing Amt)

Knud Høstgaard Møller,
»Nittrupgaard«, Nittrupvej 1,
Balling, 7860 Spøttrup
tlf. 97 56 40 71

Henry Slemming,
Hammelevvej 18, Hammelev,
8500 Grenå
tlf. 86 32 01 99
(Formand: Arkivudvalg)

Jens Skytte,
»Aldrupgaard«,
Aldrupvej 3, 8860 Ulstrup
tlf. 86 46 35 14, fax. 86 46 45 21
(Formand: Midtjysk kreds)

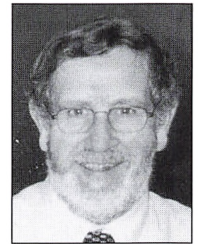
Niels Thyboe
Kirkemosegård
Hastrupvej 3, 8981 Spentrup
tlf. 86 47 70 29
(Formand: Århus Amt)

Frants Wetche
»Hvanstrup«,
Hornumvej 105
9640 Farsø, tlf. 98 66 30 01

Peder Vestergaard Olesen,
Skjoldegade 11, 9700 Brønderslev,
tlf. 98 82 55 38
(Formand: Vendsysselkreds)

Formanden skriver:

Kaaregaard, den 30. marts 2001.

Her sidst i marts skal hovedbestyrelsen afgøre, om det planlagte årsmøde skal gennemføres, selvom der er Mund- og Klovtsyge i besætninger i Holland og nu måske også i Tyskland.

Det er en svær beslutning at skulle træffe.

Jeg har fået forretningsudvalgets fulde opbakning til at træffe beslutningen, men det bliver det jo ikke lettere af.

Jeg har i dag fredag, den 30. marts talt med forstander Peter Damgaard, Gråsten Landbrugsskole, da det er der mødet skal holdes.

Peter Damgaard mener, at som situationen er i dag, skal vi gennemføre årsmødet.

Det har jeg så besluttet at gøre, men det betyder ikke, at jeg kan blive nødt til at træffe en anden beslutning, på et tidspunkt.

Jeg og alle andre håber naturligvis, at det ikke bliver nødvendigt.

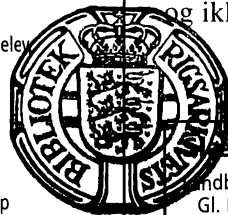
Jeg tror, at alle vore medlemmer har forståelse for problemet, og er enige med mig i, at hvis vort årsmøde indebærer den mindste grad af risiko, skal det naturligvis aflyses.

Vi holder alle vejret med spænding, og ser på udviklingen i Europa, og vore foreningsproblemer er for intet mod de problemer, der følger i kølvandet på en M&K-epidemi. Det gælder først og fremmest de landmænd, der bliver direkte berørt, men selvfølgelig også de producenter, der bliver ramt på økonomien.

Jeg håber, at når dette læses i påskeugen, er alle mine bekymringer gjort til skamme, og at vi alle kan ånde letet op.

Så derfor glædelig påske og godt forår, når det kommer, og ikke mindst på gensyn til årsmødet.

Kate og Carl Martin Christensen.

Slægtsgaardsarkivet:

Landbrugsmuseet,
Gl. Estrup, Randersvej 4,
8963 Auning,
tlf. 86 48 48 16
Slægtsgaardsarkivets Web-adresse:
www.slaegtsgaardsforeningen.dk
(onsdag kl. 11-15), fax 86 48 41 82

Der er gratis adgang til arkivet, hvis man siger i porten, at man skal på arkivet.

Arkivarer:
Ejgil Overby, »Klausholm«,
Ansvej 12, 8620 Kjellerup,
tlf. 86 88 62 66

Aage Kirkegaard,
Bøgevej 8, Assentoft, 8900 Randers,
tlf. 86 49 53 49

Ulrich Alster Klug
Krogebjergvej 94,
2720 Vanløse,

tlf. 38 76 11 76
og 24 63 97 81 (med telefonsvarer)
Træffes bedst mandag-fredag
kl. 7.30 - 8.00.
E-mail: dannebrog@post.tele.dk

Redaktion:

Ole G. Nielsen, Mølletoftgård,
Skælskør Landevej 83, Lundforlund,
4200 Slagelse.
Tlf./Fax 58 58 40 16.
OleGN@mail.tele.dk

*Nr. 352 udkommer omkring
d. 20. juni 2001. Stof til dette
nummer skal være hos redaktøren
inden d. 20. maj 2001.*

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: Korsør Bogtryk ApS
4220 Korsør, tlf. 58 37 79 43
Fax 58 37 36 35

Program for årsmødet 2001

Lørdag den 26. maj 2001.

- Kl. 10.00 Alle der har mulighed for det mødes på Benniksgaard Golf Klub, Sejrsvej 79, Rinkenæs, 6300 Gråsten.
- Kl. 10.30 Formiddagsfrokost på Benniksgaard.
- Kl. 12.00 Samles vi i Gråsten kirke, hvor en guide vil fortælle om kirke og park. Derefter går vi selv rundt parken.
- Kl. 14.00 Årsmødet åbnes officielt på Gråsten Landbrugsskole, Fiskbækvej 15, 6300 Gråsten.
- Kl. 15.00 Kaffe.
Efter kaffen er der rundvisning på skolen, hvor vi bl.a. ser de nye svinestalde og robotmalke-maskiner.
- Kl. 18.30 Festmiddag.

Dagsorden for årsmødet:

1. Sang og velkomst.
2. Valg af dirigent.
3. Formanden aflægger beretning.
4. Formanden for Slægtsgårdsarkivet, Henry Slemming, aflægger beretning.
5. Formanden for bladudvalget, A.C. Winther-Hansen, aflægger beretning.
6. Beretningerne drøftes.
7. Fremlæggelse af regnskab og budget.
8. Valg. På valg er: Carl Martin Christensen, Jens Peter Hansen og Frants Wetche.
Valg af suppleanter.
9. Valg af revisor.
10. Mødested for årsmødet 2002 og 2003.
11. Eventuelt.

Søndag den 27. maj 2001.

- Kl. 8.15 Starter busserne fra Gråsten Landbrugsskole.
- Kl. 9.00 Morgenandagt i Broager kirke.
- Kl. 10.00 Forlader vi kirken.
- Kl. 10.30 Ankomst til Augustenborg Hovedgård, hvor ejeren Thorkild Nissen vil fortælle om gården og Thora Nissen vil fortælle om Augustenborg Slot.
- Kl. 12.00 Afgang fra Augustenborg Hovedgård.
- Kl. 13.00 Frokost på Ballebro Færgetro.
- Kl. 14.15 Afgang fra Ballebro Færgetro.
- Kl. 15.00 Ankomst til "Lindegaarden", hvor gårdejere Ruth og Hans Ove Sahl vil byde velkommen og fortælle om stedet og hvor årsmødet afsluttes.
- Kl. 16.00 Afgang fra "Lindegaarden"
- Kl. 16.15 Ankomst til Gråsten Landbrugsskole

Der skal på forhånd betales for:

Mødeudgifter.
Formiddagsfrokost lørdag på Benniksgaard (3 snitter med kaffe/the) 75 kr.

Eftermiddagskaffe på Gråsten Landbrugsskole (kaffe med kage og småkager) 30 kr.

Festmiddag på Gråsten Landbrugsskole (velkomstdrink, tre retter, incl. 1 glas hvidvin og kaffe) 275 kr. Fællesudgifter (musik, tryksager, porto m.m.) 50 kr. Ialt 325 kr.
Frokost søndag på Ballebro Færgetro. Frokostplatte incl. 1 øl/vand samt kaffe/the kr. 155. Fællesudgifter 30 kr. Ialt 185 kr.

Overnatning.

Der er overnatning på Gråsten Landbrugsskole. Værelse med bad 280 kr. og værelse uden bad 230 kr. pr. person, incl. morgenmad.

De fleste værelser er enkeltværelser med håndvask og fælles bad + toilet. Hvis man er et par vil man få enkeltværelser ved siden af hinanden.

Overnatning fredag til lørdag henholdsvis 230 kr. og 180 kr. pr. person incl. morgenmad.

Der er reserveret nogle værelser på Bed & Breakfast i Gråsten og Rinkenæs.

Priser fra 390 til 585 kr. for dobbeltværelse incl. morgenmad.

Eventuelle afbud bedes meddelt sekretæren hurtigst muligt for at regning for ubenyttet værelse kan undgås.

Bus, søndagsudflugt.

Der vil blive arrangeret buskørsel til turen om søndagen og det anbefales at tage bussen, da lokale folk vil fortælle om, hvad der passerer. Pris 90 kr.

Der kører bus fra Gråsten Landbrugsskole og tilbage.

Bilerne parkeres ved Landbrugsskolen.

Bustur kl. 8.15 til 16.15

Bus fra Sjælland og Fyn og fra Nordjylland

Bus fra Sjælland og Fyn og bus fra Nordjylland med start i Aars fredag morgen, med opsamling efter aftale.

Pris 1700 kr. pr. person i værelse med bad, 1650 i værelse uden bad.

Opsamlingsstederne er fortrinsvis på gårde, hvor bilerne kan parkeres på gårdspladsen.

Busserne kører kun hvis der tilstrækkelig mange deltagere.

Det bedes anført på tilmeldingen, hvor man helst vil stige på, så laver vi en opsamlings/køreplan som passer til behovet.

Nøjagtigt mødested og tidspunkt meddeles senere.

Tilmelding til alle busser på tilmeldingsblanket.

**TILMELDINGSBLANKET
FINDES PÅ SIDE 15**

Forturene fra Nordjylland og Sjælland

Efter opsamling mødes vi på Vollum Hjortegård ved Bredebro, hvor Anni og Anders Laustsen tager imod.

Her serveres frokosten, der består af pølser af hjortekød med kartoffelsalat samt kaffe med småkager.

Vi hører om hjortefarmen, om gården og slægten.

Turen fortsætter til Trøjborg hovedgård, hvor vi ser ruinen af Rantzauernes renaissanceslot.

Turen fortsætter Emmelev Klev, hvor vi ser det imponerende Margrethedige, og videre til Højer og Videåslusen.

Vi kører gennem Gallehus, hvor guldhornene blev fundet i 1639 og 1734, og kommer til Møgeltønder. Vi kikker på Schackenborg, går ad Slotsgade til Møgeltønder kirke. Derefter venter middagen på Vesterkroen.

Efter et kort besøg ved en grænsekiost besøger vi marskgården Westerfeld (se omtalen i nr. 344)

og kører derefter mod Gråsten Landbrugsskole, hvor vi forventes at være 21.30.

Vollum Hjortegård er bygget i 1928, og Anders Laustsen har gjort meget ved gården. Bl.a. har han lavet en mosaik på gårdspladsen. Først en sol, derefter kors, anker og hjerte. For som Anders Laustsen siger: "Over solen til tro, håb og kærlighed!"

På gården er 34 avlshinner samt 3 hanner og 33 kalve fra sidste år. Flere af dyrene er håndtamme, hvilket er usædvanligt.

Slægtsgårdsudstillingen på Hessel

Slægtsgårdsudstillingen med 28 danske slægtsgårde i tekst og billeder er åbnet på Landbrugsmuseet på Herregården Hessel ved Hvalpsund.

Herregården Hessel er rammen om et interessant landbrugsmuseum. Hovedbygningen er indrettet så det viser boligindretning og husholdning på en større gård for 150 år siden. De gamle avlsbygninger rummer alle slags maskiner og redskaber, og tilmed står de gamle heste- og studestalde urørte.

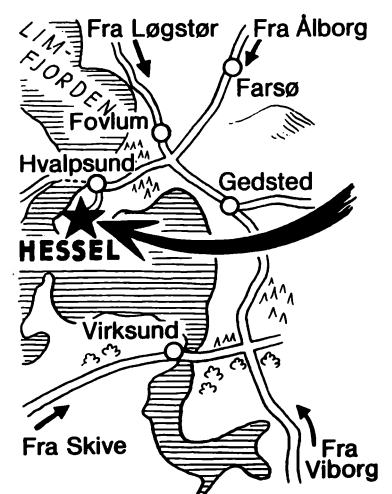
Lørdag, den 7. april præsenteredes udstillingen officelt for de berørte slægtsgårdes ejere, medlemmer af Dansk Slægtsgårdsforening, medlemmer af Hessels Venneforening og pressen.

Da redaktionen af dette blad er sluttet med udgangen af marts, bringes omtales af sammenkomsten på Hessel i næste blad, der udkommer i midten af juni.

Landbrugsmuseet på Herregården Hessel har åbent fra 1. april til 30. oktober.

I april og oktober er åbningstiden 10 - 16, og fra maj til september 10 - 17.30.

Se omtalen af Hessel i nr. 350 side 10 - 11.

Bennicksgård

Dansk Slægtsgårdsforenings årsmødedeltagere samles lørdag formiddag på Bennicksgård i Rinkenæs by. Her oplever vi en gård med moderne og alternativ drift.

Historien

Bennicksgård er en af de gamle "frigårde" som byggedes på Valdemarernes tid til værn mod Vendernes togter ind gennem Flensborg Fjord.

En frigård var en gård, som kongen eller fyrsten havde givet som gave til en mand, der havde gjort sig fortjent til en sådan, men de fleste frigårde opstod dog ved køb, og foruden købesummen var der ved en kapitalisering af gårdens skatter hyppigt udbetalt en sum én gang for alle, så gården senere var delvis skattefri eller fri for andre byrder som hoveri, landgildeydelse og arbejdskørsel.

Fra 1390 til 1749 sad slægten Bennich med gården. I 1488 blev den daværende ejer, Peter Bennich, slået til ridder af kong Hans.

At blive slået til ridder var en udmærkelse kongen gav i forventning om en særlig indsats.

Gårdens sidste ejer af slægten Bennich døde barnløs i 1749, og gården blev delt mellem to slægtninge.

Bennicksgård, nærværende gård, som bevarede det gamle navn gik i arv indenfor slægten indtil 1867, da tingskriver Peter Jepsen solgte den.

Senere ejedes den af F. H. Jakobsen, der i 1904 solgte til Klosterkamret i Hannover, der i 1906 tilkøbte den tidligere fraskilte halvdel, hvorved gårdens areal blev på 202 ha. I 1919 solgte Klosterkamret Bennicksgård til købmand Marquard Petersen, som senere solgte til tyskhedens repræsentant Vogelsang.

I 1935 købte skibsreder Poul Reimers gården. Han solgte i 1945 til Statens Jordlovsudvalg, der frastykkede 71 ha til udstykninger.

Statens Jordlovsudvalg ansatte Knud Friis som bestyrer af gården. I 1949 overtog han den i forpagtning og i 1951 blev han ejer.

Knud Friis

Knud Friis var født på Lundsgård ved Kerteminde i 1919, hvor faderen var inspektør.

Knud Friis kom i 1957 i bestyrelsen for det lokale mejeri, og gjorde derefter en stor karriere, der kronedes med formandsposten for Mejeriselskabet Danmark i 1970.

I Svend Winther Kristensens bog "Kampen om mælken" fra 1986 står: "Mere end nogen anden var gårdejer Knud Friis, den udfarende kraft i bestræbelserne på at få dannet Mejeriselskabet Danmark.."

Endvidere fortæller Svend Winther Kristensen: "Med de to regionsformænd Knud Friis og Kr. Jensen var det nystiftede selskab blevet tilført to meget markante folkevalgte skikkelser fra dansk mejeribrug. Begge havde en årelang erfaring som folkevalgte og formænd. Knud Friis således fra Gråstenegnens Mejerisammenslutning og Sønderjylland Øst Mejeriselskab. Herudover havde Knud Friis været medlem af fællesorganisationens repræsentantskab og bestyrelse i flere år, ligesom han besad en række tillidsposter inden for og uden for erhvervslivet.

Gårdejer Mads Friis foran Bennicksgaards smukke hovedbygning, der er opført i 1782.

Knud Friis var den åbne, veltalende og visionære landbrugsorganisationsmand med en stor proprietærgård." Knud Friis døde i 1972, og enken Ebba Friis overtog gården.

I 1977 overtog sønnen, agrarøkonom Mads Friis Bennicksgård.

Landbruget

Da Mads Friis overtog Bennicksgård var der 60 malkekøer foruden opdræt og svin.

Der hørte 63 ha til gården og 80 var forpagtet.

Efter 4 måneder besluttede Mads Friis at afhænde køerne. Han oprettede en minkfarm først med 200 tæver og senere udvidet til 800 og sammen med andre, blev det til sidst til en minkfarm med 11.000 tæver.

Dengang minkene faldt i pris, trak Mads Friis sig ud af samarbejdet.

Da 20 ha af Bennicksgårds jord er maginaljord oprettede han en hjortefarm med 180 stk. kronvildt.

Endvidere produceredes specialafgrøder, bl.a. babygulerødder, hvoraf der årligt leveredes 400 tons til Tyskland.

Da der kom tuberkulose i nogle af landets hjortefarme, blev hjortekød en tid usælgeligt, så Mads Friis solgte en del af sine avlsdyr til Frankrig og resten blev slagtet.

Åbningen mod Øst i slutningen af 1980-erne gav nye muligheder, og Mads Friis indledte handel med de nye økonomier.

Mads Friis besluttede sig så til at få noget ud af gården på en anderledes måde, man kan ikke leve af landbrug med af turisme, hvor golf er udgangspunktet.

Bennicksgård ligger meget smukt med markerne ned til Flensborg Fjord, og fra restauranten er der en pragtfuld udsigt.

Først blev 60 ha inddraget til golfbane og senere udvidet til 72 ha.

Den store lade ud til vejen brændte i 1967, og der opførtes en maskinhus vest for hovedbygningen.

Denne lade er nu indrettet til cafe, restaurant og galleri. Det er her, vi skal have formiddagskaffen.

Restauranten tilbyder om fredagen med buffet med grillretter og onsdage spændende middage, bl.a. vikingemiddage med hjortekød.

Staldbygningen er bygget om til brugskunstbutik og hotelværelser.

Kornlager og maskinhal er ombygget til klubhus.

Idéen er, at man skal kunne bo, spise og underholde sig på ét sted. Det er et lukket system, som billedligt svarer til landbrugsproduktionen.

Lindegården i Kværs

Årsmødeudflugten slutter på Lindegården i Kværsløkke, der ejes af Ruth og Hans Ove Sahl, der er syvende generation på gården.

Til Lindegården hører 75 ha, og der er 90 ha i forpagtning. Det drives med traditionel planteavl.

Der er 2000 slagtesvin på stald, der sælges som tungsvin. Gårdens hovedbygning og to store udlænger er opført i 1883. I 1913 opførtes en lade og pengene havde man i Den danske Bank i Flensborg. Til alt held blev byggeriet betalt inden krigsudbruddet, for ellers var de gået tabt.

I 1997 opførtes et nyt staldanlæg.

Under stormen den 3. december 1999 blev skifertaget på hovedbygningen og taget på avlsbygningerne meget medtaget. Hovedbygningens skifertag er repareret, mens udlængerne har fået nye spær og ståltag.

Lindegården har hørt under Ladegård, en avlsgård, som blev oprettet under herregården Søgård.

Senere blev Ladegård en selvstændig ejendom.

Hans Sahl født 1909, og som ejede Lindegården fra 1942 til 1974 fortæller:

"Gårdmand Peder Asmussen i Tørsbøl fik i 1722 en søn, der i dåben fik sin fars navn, Peter. Han var min tip-tip-oldefar. På det tidspunkt var navneskikken sådan, at en søn fik faderens fornavn til efternavn, så min tip-tip-oldefar kom til at hedde Peter Peters søn, og det blev til Peter Petersen.

Peter Petersen overtog i 1747 en gård i Kværs. Dengang lå gårdene i en lang række fra præstegården langs med vejen mod Snurom.

I 1770 blev landsbyens jord udskiftet, og gården blev flyttet til det, der nu hedder Kværsløkke.

Omkring 1780 købte bønderne i Kværs deres fæstegården af herremanden på Ladegård, da han på grund af "sit udsvævende og lastefulde liv var geråden i dyb gæld."

Peter Petersen var der flere der hed, så han fik hurtigt tilnavnet Quersing, fordi han kom fra byen Quers, nu Kværs. Tre generationer Peter Petersen Quersing fulgte nu efter hinanden. Den sidste Peter Petersen Quersing, var gift med Anne Margrethe, men til deres store sorg havde de ingen børn, men da de gerne ville, at gården skulle blive i slægten, begyndte de at se sig om efter en arving.

Det var nu så heldigt, at Anne Margrethes broder, Lorens Petersen, "Overballe", det er den gård, der i dag kaldes "Avntoft", havde tre drenge: Peter, Lorens og Nis. Forsigtigt begyndte Anna Margretha og Peter Petersen Quersing at lufte tanken om at adoptere nevøen Peter. Det gik forældrene med til, også et forslag, som det faldt dem sværere at sige ja til. Det gik ud nemlig ud på, at lille Peter straks skulle flytte til Kværsløkke, til gengæld lovede adoptivforældrene, at lille Peter, når han var gammel nok til at drive gården, skulle få den kvit og frit og endda med penge til. Dette gode tilbud turde Peters forældre ikke afvise, så lille Peter flyttede straks ud til adoptivforældrene, hvor han trivedes vel og var dem til stor glæde.

Da han kom et godt stykke op i tyverne, begyndte han at se sig om efter en kone, og i naboens datter, Cecilie Christine Clausen fra Tvingholm, fandt han den pige, han blev gift med. De måtte vente nogle år, da pigen var 9 år yngre end Peter, men i 1866 stod brylluppet. De to unge fik gården kvit og frit. De to blev senere min mormor og morfar.

Lindegårdens stuehus og udlænger blev opført i 1883.

Byggeri

I 1883 blev gården revet ned. Mor har fortalt, at den sommer, den nye gård blev bygget, var der stillet et telt op i haven. Her fik håndværkerne deres varme mad, tilberedt og serveret af min mormor og hendes huslige medhjælper.

Min morfar førte et nøjagtigt regnskab over byggeri, materiale og arbejds løn. Men også over arbejdsdage. Alle er nævnt ved navn. Der var kun 6 dages arbejdsuge og ingen sygedage. Denne bog er stadig tilstede her.

Stuehuset er på 200 m² på høj sokkel med fem trapper. Skifertag fra Joachimsthal i Bøhmen.

Alle vinduer var oprindelig med dobbelt glas.

Vindueskarmer af pommeransk fyr, sålbænke også af skifer. Frontispice til begge sider.

Stenene blev hentet fra et teglværk her i nærheden. Hentet af naboerne i forvejen, og min mor har fortalt, at alle, der kom med et læs sten fik kaffe og en snaps!

Det har været mange læs med de små vogne dengang.

Hele gårdens byggeri har ifølge min morfar kostet 16.177 mark. Heraf har alene stuehusets skifertag kostet 1.484 mark.

Mine forældre

Min far, Hans Sahl, blev gift i 1902 med datteren på gården, Anna Margrethe Petersen, og overtog den samtidig. Far var født i 1874 på en gård i Tørsbøl, hvor slægten kan føres tilbage til 1687.

Hans far omkom ved en ulykke på Flensborg havn, og moderen døde 5 år efter. Der var 4 børn, som kom i pleje hos slægtninge. Min far kom til familien Damm, Langelo. Her fik han et godt og trygt hjem, og blev opdraget med respekt for penge og arbejde.

I 1913 blev der foretaget en del ombygninger på avlsbygningerne. Svinestalden blev udvidet.

Da min far overtog gården havde man som høstmaskine en aflægger, den blev allerede i 1904 udskiftet med en selv-binder, der fungerede upåklageligt i de næste 43 år.

Da min far overtog gården var folkeholdet en pige, der hjalp til inde, to karle, der tog sig af markarbejdet, og en ugift fodermester. Han var i mine første drengeår en såkaldt "svejser" - en sydtysker. Hans arbejdstøj var en rødstrøbet skjorte på hvid bund. Hovedbeklædningen var en lille stramtsiddende læderhue. Når han malkede, sad han på en etbenet malkestol, som var fastspændt med en læderrem om lænden. I denne rem hang et kohorn fyldt med fedt, dette brugte han til at smøre på køernes patter. Han var meget dygtig, men ganske forfærdelig hidsig.

Krigen

I august 1914 mobiliserede Tyskland. Min far havde hørt, at bekendtgørelsen om mobilisering var slået op på sprøjtehuset, og han cyklede derhen. Da han kom hjem, sad jeg og legede i sandkassen i gården, glad løb jeg min far i møde, men jeg blev nærmest bestyrtet, da jeg så hans ansigt. Der var noget galt - og det var der. Far skulle med i krigen.

Far var kort tid forinden fyldt 40 år, og han mente derfor, at han slap for indkaldelse, men det viste sig, at man indkaldte folk op til det 45. år.

Den 2. august skulle far stille i Åbenrå indkaldt til landstormen, hvortil de ældste årgange var overført. Disse tropper fik i første omgang bevogtningsopgaver. Far deling skulle overvåge indsejlingen til Åbenrå Fjord fra Varnæs-hoved og alarmere, hvis engelske krigsskibe viste sig.

Far første opgave var at slibe sabler. Det foregik på en almindelig sandstens slibesten. Den blev håndtrykket af en husmand fra Ladegård, som far kendte godt. Far hævdede, at han ikke sleb sablerne ret skarpe.

Vore to unge karle blev også indkaldt på samme tid. Heldigvis for mor var vor gifte fodermester for gammel til at blive indkaldt, og han og hans familie var under krigen mor til stor hjælp.

Far blev kun kort tid i Åbenrå, så blev han forflyttet og gjorde tjeneste bag fronten som fangevogter.

Kosten og de sanitære forhold var med til at nedbryde hans eller gode helbred. Han måtte melde sig syg, og lægen havde mistanke om, at far havde tuberkulose. Han blev indlagt på et lazaret i Flensborg og senere overført til et sanatorium ved Pløn.

11. november 1918 kom våbenstilstanden, og kort efter kom far hjem, ret medtaget af sygdommen, men meget glad for at være hjemme.

Til erstatning for far og de to karles arbejdskraft fik mor til-delt to russiske krigsfanger.

Genforeningen

Om højdepunktet i genforeningssommeren var Christian den Tiendes ridt over grænsen, eller om det var det øjeblik, kongen modtog Dannebrog i Dybbøl skanser, kan historikerne strides om.

Jeg oplevede festen på Dybbøl, og den vil jeg aldrig glemme. Vejret var strålende. Solskin fra morgenstunden. Mine forældre var dagen i forvejen taget til Åbenrå for der at være med til modtagelsen af kongefamilien. Der var vi børn ikke med, men næste morgen tidlig startede min ældre broder og jeg for at cykle til Dybbøl.

Vore cykler havde det ikke allerbedst efter krigsårene, så vi nåede kun til Pugholm før den første punkterede, og da vi nåede til Snurom, sprang kæden af min cykel. Så opgav vi, lod cyklerne ligge i grøften og tog turen til fods, for med til festen på Dybbøl ville vi. Vi prøvede flere gange at få kørelighed, men alle vogne var fyldte, så der var ikke plads til flere, men alle vinkede glade og venligt til os.

Da vi endelig nåede Dybbøl, så vi et hav af mennesker, men mærkværdigvis lykkedes der os at komme helt hen til tribunen, hvor kongefamilien og honoratiories havde plads. Vi stod ved trappeopgangen til tribunen.

Jeg vil altid huske kongens bevægelse, da de fire unge, hvidklædte sønderjyske piger kom gående med Dannebrog udfoldet. Kongen gik dem i møde - der var dødstilhed. Så

kyskede kongen flaget, mens tårerne løb ham ned ad kinderne. Efter stilheden kom jubelen - ægte og spontan. Det er ikke hver generation forundt at opleve et sådan øjeblik. En lykkelig forsamling gav udtryk for sin store glæde og for sit tilhørsforhold til konge og land.

Hverdag

Den første tid efter genforeningen levede befolkningen i en sand glædesrus, men det land Danmark overtog, var et land udmarvet af krigen. Landbruget var blevet passet af krigsfanger, gamle mennesker og børn. Den opsparede kapital af tyske mark blev værdiløse ved inflationen. Huse, gårde og veje var dårligt vedligeholdt og jorden udpint. Værst af alt, 6.000 unge var blevet ude på Europas slagmarker. Men livet skal jo gå videre, og i begyndelsen modtog man alt og alle, der kom fra Danmark, som noget godt. Desværre var der mange, der misbrugte den tillid. Landsdelen blev oversvømmet af smarte agenter, så gennem erfaringer fik man lært, at det ikke er alt, der glimrer, der er guld, og at ikke alle, der kom fra gamle Danmark, var Vorherres bedste børn.

Efter genforeningen sad min far i to perioder i sognerådet. Han var næstformand, og da formanden også var formand for sognerådsforeningen og derfor tit opholdt sig i København i flere dage, så måtte far træde til og fungere som formand.

Krisetid

Med genforeningen kom også krisen, men det var bestemt ikke Danmarks skyld. Så vidt jeg husker, var der afsat 65 millioner kr. til valutaregulering, et efter den tid meget stort beløb. Det skulle bruges til at afbøde virkningen af det tab af den opsparede kapital, der fremkom ved markens nedskrivning til nul. Men selv denne hjælp kunne ikke forhindre, at store kapitaler gik tabt, penge, der var hårdt brug for, for at få jord, bygninger, besætninger og varelagre både i by og på land bragt på fode."

Nutid

Hans Sahl døde i 1936, og enken Anna Margrethe sad med gården til 1942, da sønnen Hans Sahl overtog den. På den tid var der 25 køer, 1 tyr, 20 stk. ungkreaturer. 5 heste og 2 føl. Der var på den tid kun 5 søer, tidligere havde der været ti søer, og årligt var der leveret 130 slagtesvin, men gården havde kun fået tildelt 54 svinekort i 1937. Der var 4 får og 300 høns.

Hans Sahl blev i 1937 gift med Bothille Jessen Juhler fra Svejrup.

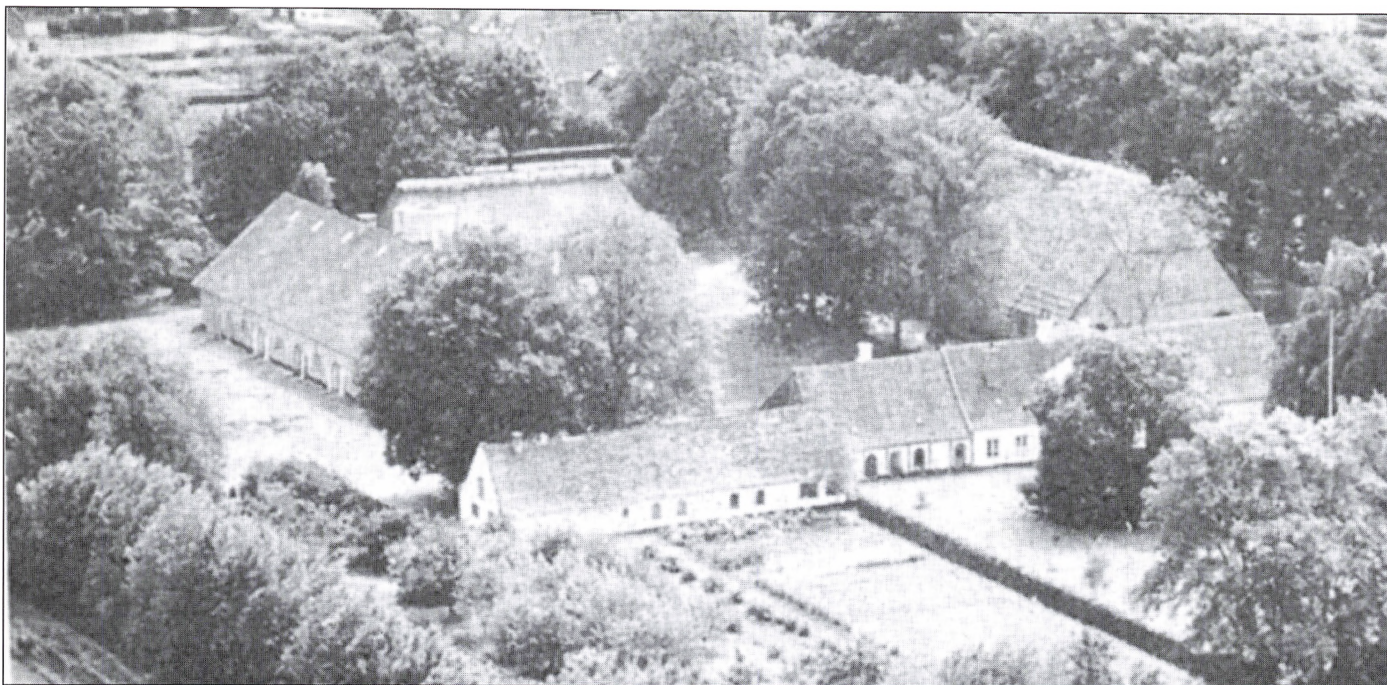
Sønnen Hans Ove Sahl overtog gården 1. juli 1974. Han var i 1969 blevet gift med Ruth Lorenzen fra Snogbæk.

Ruth og Hans Ove Sahl flyttede ind på gården, og Bodil og Hans Sahl flyttede ind i et hus opført for enden af haven. Hans Ove Sahl har været med i bestyrelsen for Åbenrå Landboforening, nu Åbenrå-Sønderborg Landboforening, og her var han formand for planteavlssudvalget.

Ruth og Hans Ove Sahl har tre børn: Birgitte (1973), Anne Marie (1974) og Hans (1976). Hans er landmand og dermed er ottende generation sikret.

Lindegården har sit navn fra de mange linde, der blev plantet ved gårdens opførsel.

Augustenborg Hovedgård o. 1965, da gården var omkranset af store træer.

Augustenborg Hovedgård

Årsmødeudflugten søndag formiddag byder på besøg i Augustenborg. Først passerer vi det hertugelige slot og fortsætter til Augustenborg Hovedgård, den gamle avlsgård, som i 1860 blev en selvstændig ejendom.

Augustenborg Hovedgård ejes af Hanne og Thorkild Nissen, der er tredje generation på gården.

Thorkild Nissen står selv for gårdens drift og Hanne Nissen er håndarbejds lærer.

De har fem børn: Camilla på 10 år, Anne-Marie på 7 år, Anne Sofie på 6 år, Erik på 4 år og Kristine på 2 år.

Til Augustenborg Hovedgård hører godt 100 ha, der dyrkes traditionelt med hvede, byg, havre, rug og raps.

Der produceres årligt 5.500 gourmetgrise.

For at producere denne type grise, er der helt specielle krav bl.a. skal de have mere plads og halm.

En goutmetgris vejer ca. 110 kg når den sendes på slagteriet.

Bygninger

Augustenborg Hovedgård blev i 1733 flyttet fra den ydre slotsgård til den nuværende plads. Hovedbygningen og den store stråttækte lade er fra dette år.

Staldlængen var i samme stil som laden, men den nedbrændte i 1908, og den nuværende længe blev opført med høj trimpel efter bedste tyske byggeskik. Proprietær Nissen ændrede i 1957 staldlængen, hvorved trimplens blev fjernet og der kom tag med høj rejsning.

En længe mod syd til vognport m.v. fra 1733 blev så medtaget af stormen 3. december 1999, at den nu er fjernet. Tilbage er kun en mur, der afgrænser gårdspladsen.

Denne længe er opført af genbrugsmaterialer, idet det gamle herresæde Østerholm blev nedbrudt, og stenene ført hertil.

Historien

Thorkild Nissens moder, bibliotekar Thyra Nissen, har forsket i gårdens historie, og beretter:

"Augustenborg Hovedgård har haft mange navne gennem tiden. Ældste benævnelse er "Slottets Ladegård". Senere, da koantallet steg med større mælkeproduktion og mejeri, såkaldt hollænderi, kaldtes den "Meyergården". Men for almuen, de hoveripligtige bønder og daglejere har den været "Herregården", herremandens gård. I tysk omtale kaldtes den "Vorwerk Augustenborg". Indtil 1920 sagde mange i byen stadig "Auf dem Meyerhof".

Da hertugen udforpagtede sine efterhånden mange gårde efter 1816, men selv vedblev at drive ladegården ved Augustenborg ved en forvalter, fremkom navnet "Hovedgården", hovedgården af hertugens gårde. Dette er efter 1920 blevet det officielle navn, men stadig bruges også "Herregården" i daglig tale i byen eller blot "Gården".

I vikingetiden opstod landsbyen Stavnsbøl. I middelalderen blev jorden dyrket af 11 boelsmænd i Stavnsbøl, der sammen med 7 bønder i Sebbelev hørte under "Gammelgaard". I 1257 skænkede enken Margrethe Nommensen på "Gammelgaard" jordbesiddelserne i Stavnsbøl og Sebbelev til den forarmede Slesvig Domkirke. Efter reformationen blev kirkens gods overtaget af kongen, og bønderne i Stavnsbøl og Sebbelev kom under prins Frederik, den yngre søn af kong Frederik den Første, herefter under hertug Adolph af Gottorp, og efter hans død kong Frederik den Anden. Fra 1602-1624 havde kongens søn Ulrik jorden, og den gik i arv til kong Frederik den Tredje.

I 1651 skete den helt store forandring for Stavnsbølbønderne, da kongen solgte Stavnsbøl og Sebbelev til hertug Ernst Günther af Sønderborg. Bønderne blev forflyttet eller fik et mindre kåd (husmandssted) og skulle gøre hoveriarbejde.

Hvor den første ladegård har ligget, er der nogen tvivl om. På et prospekt i "Resens Atlas" fra 1670 ses øst for det nyopførte Augustenborg Slot, som var firlænget og i bindingsværk, nogle bygninger, der kan være ladegården, men om det er herskabsstalde, og en ladegård evt. har lig-

get hvor "Hovedgården" ligger nu, vides ikke. Dog taler meget for, at den har ligget ved slottet, og først blev flyttet til den nuværende plads i år 1733.

Ladegården blev fra oprettelsen til flytningen ca. 1730-1733 drevet ved en forvalter direkte under slottet, ligesom hertugens to andre gårde "Rumohrsgård" og "Øvelgønne", som var kommet under Augustenborg. Senere kom "Gammelgaard" også til slottet.

I 1733 forpagtede hertugen alle fire gårde ud med hver sin forpagter.

Den store lade i holstensk stil med stråtag stod færdig i 1733, samtidig med den såkaldte "Marstald" henne i slotsgården. Ligeledes opførtes en kostald parallelt med og øst for laden i samme stil. Mod nord hovedbygningen, en lang lav bygning med mejeri i den østlige ende. Endnu findes det nedsænkede gulv i selve mejeriet og de store mejerivinduer mod nord. I forlængelse af huset var der en hestegang til at trække kærnen i mejeriet. Øst for huset er lidt senere bygget et længe til smedje, beboelse for tyende m.m. samt hønsehus. Det var meget strenge tider under hertug Frederik Christian I, som byggede det meste af slotsanlægget i 1770'erne. Bønderne skulle gøre hovarbejde både på "Ladegårdens" marker og ved byggeriet.

I årene omkring 1800 lod "Den lærde Hertug" Frederik Christian II i samråd med sin overinspektør store forandringer ske i driften af gården til forbedring af landbrugets økonomi. Markerne blev drænet, et bedre sædskifte blev indført og dyrkning af foderurter påbegyndt.

I 1809 havde gården 89 køer, 4 tyre, 17 heste og 3 søer. Folkeholdet bestod af 1 bauknecht, 3 karle, 1 mergelkører, 1 kohyrde, 1 dreng, 5 mejeripiger - som også skulle malke, 4 tærskere, 2 materialkusk, 1 ballingpige (vaskepige), 1 husbestyrerinde og 1 forvalter.

Ved hertug Frederik Christian II's død i 1814 var godsets økonomi meget dårlig. Den unge hertug Christian August II måtte forsøge med ekstra indtægter. Han valgte hesteavl og fik lånemuligheder. Han oprettede således et stort stuteri og byggede stalde på Palævej.

På "Hovedgården" byggedes en hestestald i 1822 øst for kostalden. Den blev revet ned i 1993 til fordel for en ny stald.

På en vurderingsliste fra 1851 over alt inventar på gården er der som et kuriosum også nævnt et "duehus med duer" foran stuehuset. Dette duehus, ottekantet, med stråtag og anbragt på en høj stolpe stod indtil 1957 på gårdspladsen, og gav gården en særlig karakter. Desværre blæste det om i en storm, splintredes og kunne ikke reddes.

Den 28. november 1860 blev der holdt auktion på Hovedgården, hvor kammerråd Hans Frederik Fenger, Nordgården ved Ringsted blev højstbydende på hovedparcellen med 348 tdr. land.

H. F. Fengers fætter var finansminister Emil Fenger, og han så helst, at staten solgte til en dansker.

Sønnen dr. theol. H. M. Fenger har senere skrevet om tiden i Augustenborg:

"Glade var vi, da min fader fik den, vist nok forholdsvis højst betalt af de hertugelige ejendomme, men muligvis også den, hvis jord var i den højeste gødningskraft. Arealet var stærkt bakket - og uendeligt skønt - enkelte trægrupper

Augustenborg Hovedgårds hovedbygning er fra 1733, frontispice er sat på i midten af 1800-tallet. I den lave del af hovedbygningen var mejeri.

levnet som remisser midt i de frugtbare agre, engstrækninger ned til Osbæk Nor, store marker uden for slotsparken med en skovbevokset kæmpehøj. "Philipsbjerg" og skrånende ned til Augustenborg Fjord. Hovedbygningen var lang og lav, teglhængt, rummelig og med god have. Foran indgangsdøren stod et par store valnøddetræer. Stengærder kransede gård og have."

H. F. Fenger blev hurtigt en af de førende blandt danskerne på egnen. Familien gik sjældent i Slotskirken, hvor den tysksindede Kettingeprester Höck prædikede.

Da krigen kom i 1864, og danskerne måtte vige fra Dannevirke, kom danske soldater sultne, forkomne og forfrosne til gården til langt ud på aftenen. Til sidst var lader, høg og halmlofter fyldt op, så de sidst ankomne måtte anbringes i hønsehuset. Officererne boede i hovedbygningen.

Kampene på Dybbøl fulgtes med spænding, og da Sønderborg blev bombet, kom skarer af sønderborgensere til gården og søgte midlertidigt ly.

Med de preussiske troppers overgang til Als var der stor sorg. Nu kom de tyske tropper til gården. Modstræbende måtte Fenger lade dem flytte ind i loer og lade, og mejersken måtte smøre 1000 stykker smørrebrød, og fru Fenger kogte suppe og kød i gruekedlen til 300 mand.

Fenger havde lidt store økonomiske tab ved de store indkvarteringer, levering af fødemidler, utallige transporter m. m. som han aldrig fik erstattet. På slottet blev indrettet kaserne for tyske soldater og nogle af Hovedgårdens marker blev udlagt til ekcenserpladsplads og skydeøvelser, hvilket var meget generende for gårdens drift. Karlene nægtede at arbejde i nabomarkerne under skydeøvelserne. Derfor valgte Fenger at sælge gården, og i 1871 blev den afhændet til brygger Peter Petersen, en dansk mand, som i 1884 overlod den til sin datter, der blev gift med Asmus Kaufmann. I 1899 blev den solgt til den preussiske domæneforvaltning, som drev den med forpagter.

Efter genforeningen i 1920 blev gården dansk domænegård, og i 1924 blev den udstykket. Der oprettedes 13 husmandsbrug, og 12 tillægsparceller. Husmandskolonien Nystavnsbøl oprettedes med 7 brug, i Osbæk 3 og på Kettingevej 3. Desuden oprettedes en gård ved siden af "Hovedgården" - "Iskovgården".

"Hovedgårdens" areal var nu 79 ha. Den blev købt af Eduard Nissen, som kom fra "Grøngård" ved Jejsing ved Tønder. Han og hustruen havde haft en gård i Agtrup syd for den nuværende grænse, og han havde deltaget i Første Verdenskrig, mens hustruen drev den med krigsfanger. Da grænsen var fastlagt valgte de at flytte nord for grænsen til "Grøngård", men fire år efter flyttede de til Augustenborg. Nissen købte foruden "Hovedgården" 25 ha eng ved Sarup

til stude og ungvæg.

Han blev viceborgmester i Augustenborg. En gang da Christmas Møller skulle til møde i Augustenborg landede han med vandflyer og var til frokost på "Augustenborg Hovedgård". Eduard Nissen døde i 1933 - 45 år gammel. Hustruen, Louise Nissen, sad tilbage med fem små børn, og hun drev gården med bestyrer indtil 1953, da sønnen Erik Nissen (1926-2001) overtog den, Inden overtagelsen havde Erik Nissen været bestyrer et år for moderen.

Erik Nissen blev i 1958 gift med Thyra Nissen og de fik fire børn.

Erik Nissen byggede et nyt fodermesterhus i 1959, og ombyggede kostaldtaget fra trimpel og paptag til eternittag med høj rejsning og tre gavlkviste i 1960. Opførte en ny svinestald i 1964, en maskinhal i 1980 samt dybstrøelsesstald til svin i 1992. Kvægbesætningen på 55 malkekøer og 80 ungvæksler blev solgt i 1974, og kostalden blev ombygget til svin. Engene i Sarup blev solgt, og jorden til husmandsbruget Nystavnsbøl 7 og Osbækvej 18 blev lagt til gården.

I 1995 overtog sønnen Thorkild Nissen (1964), agronom i planteavl, gården. Og dermed kom "Augustenborg ind i slægtsgårdens rækker. Thorkild Nissen blev i 1994 gift med Hanne Nissen."

Politik

Familien Nissen, der er tredje generation på Augustenborg Hovedgård, er også tredje generation i politik.

Eduard Peter Nissen var konservativ viceborgmester i Augustenborg, Erik Nielsen var i 36 år medlem af Augustenborg Byråd valg for Venstre og Thorkild Nissen har taget en periode i byrådet, men valgte at bruge kræfterne i landboforeningen. Inden sammenlægningen var han næstformand i Sønderborg Landboforening, og efter sammenlægningen med Åbenrå Landboforening, er han formand for planteavlsudvalget.

Baggesen

Om forfatteren Jens Baggesen (1764-1826) og hertugen af Augustenborg fortæller Ove Oberg:

"Blandt Baggesens velyndere var prinsen af Augustenborg, fra 1794 hertug Frederik Christian II (1765-1814) og hans hustru Louise Augusta, kong Frederik den Sjettes (halv)søster.

Prins Frederik Christian, senere kaldt også "Den lærde Hertug", og han havde en hemmelig passion, som på den tid kunne være meget farlig, han fulgte meget nøje, hvad der skete i de "hemmelige broderskaber" i Europa.

Tiden var fyldt med politisk sprængstof, der i øvrigt gav genlyd i litteratur og filosofi, og som naturligt benyttede sig af allehånde midler til at nå hver sit specielle mål.

Prins Frederik Christian sad med en nagende følelse af måske at være uden kontakt med den hemmelige magtpolitik.

I 1784 skete en begivenhed, som Christian Frederik lagde sig på sinde. Hans svoger, kronprins Frederik, smed Guldberg ud og greb selv statsmagten. Der blev sendt bud til Gottorp Slot efter datidens kendteste adelige frimurer, landgreve Carl af Hessen. Han havde kronprinsens fulde tillid, hvilket også viste sig i, at hans datter Marie Sophie Frederikke blev kronprinsens brud i 1790.

Christian Frederik havde gennem lang tid vandret i sin egen labyrint, som ikke var til at finde ud af. Det var han selv klar over efter i dybeste hemmelighed at have brev-

vekslet med professor Weishaupt, Illuminatorordenens stifter, om at forlægge ordenens hovedsæde i København, hvilket viste sig ikke kunne lade sig gøre.

Han tilkaldte i april Jens Baggesen og gav ham på universitetets vegne understøttelse til en studerejse i Europa for at studere undervisningsvæsen og pædagogik.

Men uden for dette program blev Baggesen anmodet om i dybeste fortrolighed at studere det hemmelige ordensvæsen i Europa. Det antages, at prinsen kun nærrede politiske formål og blev drevet af almindelig nysgerrighed.

Der kom ikke noget reelt ud af Baggesens mission, men den fik stor betydning for hans personlige udvikling, idet han på turen traf mennesker, hvis livsindtilling befrugtede hans rastløse ånd.

I 1792 blev Baggesen optaget i frimurerordenen, og det endte med at hertug Christian Frederik selv blev optaget som frimurer i Hamburg. Vi ved, at han til sin død besøgte logen, men motiverne kender vi ikke."

OGN

Den store holstenske lade er opført i 1733, da ladegården blev flyttet. Ved stormen den 3. december 1999 væltede et stort træ ind over laden, ødelagde noget af tømmeret og store dele af stråtaget på vestsiden. Det er nu retableret. Østsiden blev tækket om for 10 år siden.

Augustenborg Hovedgårds lade. For enden af laden skimtes spiret på portbygningen til Augustenborg Slot.

NYT FRA KREDSENE

Sjælland Syd

Dansk slægtsgårdsforenings kreds Sjælland Syd har afholdt generalforsamling på Erhvervscentret i Rønnede. Formanden, Marie Hansen, "Egevang" ved Fakse indledte med at mindes foreningens kasserer, fhv. maskinkonsulent Georg Petersen, og sagde derefter i sin beretning, at det havde været et særdeles aktivt år for kredsen, som var vært ved landsforeningens årsmøde. Der havde været en medlemsudflugt til Bogø og Møn samt en dag på højskole, som denne gang var henlagt til Stevns Ungdomsskole.

Dansk slægtsgårdsforening havde i 2000 en særudstilling om danske slægtsgårde på Dansk Landbrugsmuseum på Djursland, hvor flere gårde fra kredsens område var repræsenterede.

Denne udstilling vil fra 7. april være udstillet på landbrugsmuseet på herregården Hessel ved Hvalpsund.

Til bestyrelsen genvalgte Jens Peter Hansen, Haslev, Bente Jensen og Solvejg Holtet-Kristiansen, Møn. Og nyvalgt blev Ella Petersen, Lidemark.

Efter generalforsamlingen redegjorde tidligere kredsformand Meta Larsen, Fakse om kredsens 40 års jubilæum. Dansk Slægtsgårdsforening blev stiftet i 1941, og Næstvedkredsen blev oprettet i 1944. Siden har der været nogle sammenslutninger og delinger af lokale kredse, indtil 1961, da man oprettede kredsen Sjælland Syd af de gamle Præstø og Sorø Amter.

I 1989 blev kredsen delt og Vestsjællandskredsen opstod. Da kredsen havde 25 års jubilæum blev det markeret med udflugt og festmiddag, men denne gang har bestyrelsen besluttet, at det alene skulle markeres ved generalforsamlingen.

Dagen sluttede med foredrag af major Michael Mentz, chef for gardehusarregimentets hesteeskorte.

Efter en gennemgang af rytteriets historie, fortalte majoren på sin humoristiske facon om regimentets ceremonielle opgaver i kongehuset.

Gardehusarregimentet passer godt på sine heste, fortalte major Mentz. Først når de er 6 - 7 år begynder de træningen og opnår som regel en alder af 18 - 19 år. Ældste hest på kasernen er 28 år.

Det er meget i sammenligning med de heste, der benyttes i sport, hvor hestene anses for en rekvisit.

I ridesporten tages hestene i brug før de er færdigudviklede og stilles overfor krav, som alene tjener rytterens personlige ambitioner. Den gennemsnitlige levealder for heste i civil brug ligger omkring 7 - 8 år.

OGN.

Det sydlige Sønderjylland

Kredsen opfordrer medlemmerne til at deltage i landsforeningens årsmøde, der afholdes her på egnen den 26. og 27. maj. Se udførligt program side 3 - 4.

Der vil blive afholdt møde i kredsen med generalforsamling senere på året.

H. C. Clausen

Haderslevkredsen

Sommerudflugten afholdes den 26. juni, hvor vi besøger Danfoss Museum, Gl. Fabrikvej 7 i Elsmark. Her samles vi kl. 17.00.

Først besøger vi Danfoss Museum. Det var her Mads Clausen begyndte sit virke. Vi indleder med kaffe og sandwich, derefter rundtur med guide. Videre til Hjortepungspringsbåden i Holm. Ligeledes med gennemgang ved guide. Aftenen sluttet med kaffe og lagkage på en alsisk kro. Pris ialt kr. 125.

Tilmelding inden 19. juni til Asta Holst 74 82 17 68 eller Elise Jensen tlf. 74 56 63 16.

Elise Jensen.

Vejle Amtskreds

Tirsdag den 12. juni afholdes aftenmøde. Vi samles på "Jerlevgård" hos Martha og Jørgen Larsen, Jerlevgårdsvej 70 kl. 19.45.

Gården er på 145 ha, og har en malkekvægsbesætning på 145 køer.

Der bliver mulighed for at komme ind og se stuehuset, som er blevet gennemrestaureret.

Derefter kører vi til Ågård Ungdomsskole, Kirkebakken 13, Ågård.

Her står eleverne parate i gymnastiksalen kl. 20 og vil give opvisning for os.

Skolen rummer 122 elever og gymnastikken prioriteres højt.

Ved kaffebordet fortæller forstander Ole Sørensen om skolen, og derefter vil eleverne vise rundt, så vi ser skolen. Til sidst samling og afslutning ved forstanderen.

Indbydelse følger senere og tilmelding er nødvendig.

Oluf Føns Knudsen.

Midtjysk kreds

Tirsdag, den 19. juni kl. 19.00 besøg hos en slægtsgårdsejer (8. generation), der utraditionelt har uddannet sig som stenhugger og opnået berømmelse for sine kunstneriske frembringelser. Det drejer sig om Jakob Vestergaard, Grønning Kirkevej 11, Grønning, og han har bl. a. skabt den store "Tordenkalvstatue", placeret udenfor Års Messecenter.

Besøget gælder dog ikke slægtsgården, hvor Jakob Vestergaard er svineproducent, men en nedlagt ejendom ca. 1 km derfra på hjørnet af Grønningvej 1 og Aakærvej, hvor stenhuggeriet foregår.

Kaffen vil blive serveret på Jebjerg Ungdomsskole, hvor Jakob Vestergaard vil besvare spørgsmål og forstander Leif Lundsgaard vil fortælle om skolen.

Lørdag, den 14. juli kl. 13.30 besøg på Morsø Kommunes ejendom "Skarregaard", Feggesundvej 53, Nykøbing, der i dag er indrettet som museumsgård og som rummer mange interessante maskiner og rekvisitter fra en svunden tid. Derefter går turen til Vilsund Strand, hvor der serveres kaffe kl. 15.30. Efterfølgende afholdes generalforsamling, og eftermiddagen slutter med et besøg på Thy Champignon, en veldreven gård med en utraditionel landbrugspro-

duktion. Thy Champignon ejes af Bodil og Søren Goul, Gærupvej 11, Thisted og er beliggende ca. 1 km fra Vilsund Strand.

Torsdag, den 8. november kl. 19.00 forsøges arrangeret et besøg i Vestre Landsret i Viborg med efterfølgende kaffebord i Brygger Bauers Kælder. E. Overby.

NYE MEDLEMMER

Godsejere Jens og Niels Rauff Hansen
"Søvang Gods"
Søbyvej 40
Søvang, 7840 Skive

Gårdejere Inger og Jens Henrik Jensen
"Sivgård"
Borrevangsvej 7
Høve, 4550 Asnæs

Gårdejer Hans Boel Østergaard
"Mariesminde"
Roslevvej 20
Jebjerg, 7870 Roslev

Lærer Gudrun Bøgedal og Mogens Siil
Soltoften 29
Smidstrup, 7000 Fredericia

Anni og Børge Jensen
Pandebjergvej 354
4800 Nykøbing F.

Gårdejere Birgit Boesen og Mads Trørup
Landevejen 20
Haasum, 7860 Spøttrup

Gårdejere Else og Ivar Kjær
"Rødkildegård"
Furvej 22
Resen, 7800 Skive

Gårdejer Kaj Andersen
Ruevej 5
Høed, 5620 Glamsbjerg

Gårdejere Bente og Peter Mouritsen
"Sædding Storgård"
Kvongvej 40
Sædding, 6830 Nr. Nebel

Gårdejer Jørgen Hansen
Høsten Teglværksvej 32
4690 Haslev

Gårdejere Evie og Henrik Bandringa
"Abildgård"
Vester Bardevej 7
Barde, 6920 Videbæk

Gregers Leigaard
Skivevej 26
7470 Karup

Gårdejere Jonna og Knud Bjerre Jensen
"Ouregård"
Rudmevej 141
Volstrup, 5750 Ringe

Gårdejere Inga og Hans Peter Vestergaard
"Lykkesæde"
Rudmevej 112, 5750 Ringe

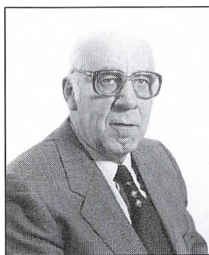
Skoventreprenør Evan Lund
Spånagervej 3
Ørsløv, 4200 Slagelse

Gårdejer Svend Dybendal
Svendborgvej 53
Svindinge, 5853 Ørbæk

Ole Øster
Keldalvej 22
Keldalgårde, 9240 Nibe

Gårdejere Merete og Morten Fredslund
"Ollerupgård"
Mejslingvej 80
Amnitsbøl, 7100 Vejle

Ruth og Hans Good
Midtvej 1
Stevning, 6430 Nordborg

TRÆK FRA VOR EGN GENNEM 200 ÅR - VI

Torp Friis Møller, Årslev fortæller om Sønderjyllands Historie.

KVÆGPESTEN

Som førnævnt var de store pestperioder blandt befolkningen nu overstået i 1700-tallet, men til gengæld kom nu kvægpesten til os syd fra og hærgede flere gange. Kvæget blev næsten totalt udryddet i store områder i hele landet. Datidens fællesgræsning medførte, at hele landsbyer blev smittet på en gang, og det var kun få kreaturer, der overlevede sygdommen. Der meldes rundt om fra om titusindvis af døde kreaturer. I 1717 kom sygdommen til Østerløgum, og ligeledes nævnes Årslev og Ønlev blandt de første byer, som rantes. I begyndelsen slog man de angrebne dyr ihjel og begravde dem, og de angrebne landsbyer blev totalt afspærret. På vejene ud af disse byer blev gravet en grøft ved skellet, og amtmanden truede med, at folk, der overskred grænsen, ville blive sendt til Bremerholm, der var datidens tugthus. Ved dødsfald blev kisten transporteret til skellet og ført videre af folk uden for, og der måtte ikke afholdes ligprædiken, så længe pesten varede. Køerne var den gang takseret fra 5-8 rigsdaler, og som hjælp til at indkøbe dyr fra andre egne, modtog Østerløgum by 654 rigsdaler fra kongen som en delvis erstatning.

DATIDENS ØKONOMI OG OMSÆTNING

Der var kun få rede penge i omløb, men noget var man nød til at sælge for at skaffe penge til skatterne. Ellers var befolkningen næsten selvforsynende med alt. Man havde det, man kalder for naturaløkonomi, og det var kun få ting, man nødvendigvis måtte købe. Det vigtigste var, bortset fra metaller, som smeden sørgede for, reb, salt og tjære, som man ikke selv kunne klare fremstillingen af. Kvægholdet var som førnævnt begrænset af mangel på foder. Kornavlens var også meget begrænset, og selv om den ikke er oplyst, giver tiendeafgiften til præsten en vis oplysning over avlen, og viser samtidig et stærkt udsving fra år til år. I tiden 1802-34 under pastor Kier, altså efter udskiftningen, en stærk opgangstid med efterfølgende voldsom nedgangstid, som omtales senere, skriver Kier om hele sognets økonomi, hvoraf her kun gengives et par få eksempler.

I Nr. Hjarup skal en enkelt gård betale ca. 60 rdl. i skat, og der kan årligt sælges 16-20 tdr. rug, 5 tdr. boghvede og nogle stykker magert

kvæg, som tilsammen i slette år næppe kan betale skatten. I Hovslund kan 16 gårde sælge 100 tdr. rug, 50 tdr. boghvede, 60 stykker kvæg 3-4 heste og lidt over 1000 pund smør.

Kier forsøger også at anslå hele sognets indtægter og udgifter. Skatter og andre offentlige udgifter beregnede han til ca. 10.000 rdl. og trods alle mulige andre hjælpkilder og næringsveje beløb de samtlige indtægter sig kun til omkring 14.000 rdl. Når så alle helt nødvendige udgifter skulle betales, blev der kun 2 rdl. tilovers årligt til hver persons rent private fornødenheder.

UDSKIFTNINGEN

Landsbyernes fællesskab var en hemsko for videre udvikling. Måske var det godt nok for de svage, der på den måde blev holdt i gang, men det var snærende bånd for dem, der ville fremad og her særlig de unge. Hist og her havde man allerede i 1500-tallet påbegyndt udskiftning helt eller delvist, men denne udvikling standsede under de voldsomme perioder i 1600-tallet. Men under de mange landboreformer i anden halvdel af 1700-tallet, kom der skred i dette arbejde.

Ifølge den gamle Jyske Lov kunne ingen jordejer på det jordmæssige område tvinges mod sin vilje, og derfor var det nødvendigt, at alle gik ind for det i en landsby, når udskiftningen skulle vedtages. Som eksempel kan nævnes, at man i Årslev i 1760 var samlet for at drøfte sagen, og alle ville udskifte på nær en, så derfor måtte man gå hjem med uforrettet sag. Men i 1766 kom en ny lov, der bestemte, at der skulle udskiftes, når 70% gik ind derfor, og så kom der skred i udviklingen. Men når der alligevel hengik en del år flere steder, skyldtes det i udstrakt grad, at man manglede kvalificerede landmålere. Derfor forsøgte man sig mange steder med degne fra andre byer. Selv om opmålingen også blev rimeligt udført, skete den første virkelige opmåling og nøjagtige kortlægning først omkring 1870 under præsterne. Udskiftningen afstedkom imidlertid et voldsomt arbejdspress og mange flere problemer for datidens bønder, end man i dag forestiller sig. Bymarken, som man var vant til at arbejde i, ville alle jo have del i. Desuden skulle udmarkerne også fordeles, og alle var mere eller mindre bange for at få dårligere jord end naboen.

Derfor blev jordstykkerne almindeligvis spredt ud over hele landsbyens jorder som et broget kludetæppe. Derfor fik man de fleste steder en elendig jordfordeling med de fleste marker på fra 1-2 ha. Ligeledes ville ingen gerne flytte ud af byen, og dette problem var størst i de mindre landsbyer. I store landsbyer, hvor der var langt ud til de yderste marker, lykkedes det dog nogle steder at få enkelte til at rykke ud, dels ved at hjælpe dem ved byggeriet, og dels ved nogle steder at lægge to gårde ved siden af hverandre, for at de ikke skulle føle sig helt alene. Siden den tid er der langt senere sket udflytninger ved jordarrondering-

ger eventuelt i forbindelse med brand, delinger eller regulære udstykninger. Datidens største problemer var græsningen. Hyrden var afskaffet, og hver gård skulle sørge for sine egne kreaturer. Der var ingen hegn, og tråd var ukendt. Køerne kunne man tøjre, men de skulle også vandes. For at lette det lidt, udskiftede man for eksempel Årslev i tre omgange med nogle års mellemrum. Nu blev der anlagt regulære markskel i form af grøfter, jorddiger eller marksten, og senere blev der plantet hegn omkring markerne. De gamle naturlige vandløb blev uddybede, så de delvis ubrugelige vådområder kunne blive til gode enge. De gamle vadesteder måtte nu opgives, og de nuværende gamle stenvejbroer blev bygget i det tidsrum. De gamle overdrev blev ryddet for buske og masser af sten blev fjernet, før jorden kunne dyrkes. De bestående veje skulle gøres hårde og nye anlægges. I 1846 var man i Årslev igen forsamlet og ordnede hele vejspørgsmålet, så de gamle brede kørespor blev indsnævret og jorden lagt til de til stødende marker. Som eksempel kan tages skovvejen mellem Årslev og Røllum, hvor denne vej på et kort vises at være 80 alen bred eller ca. 50 m. Yderligere blev det nu almindeligt at tage mergling i brug, og i andet halvdel af 1800-tallet påbegyndtes også dræning.

FRA DAGLIGLIVET I GAMLE DAGE

Almindeligvis var alle stuehuse bygget solvent med gavle i øst og vest. Husenes indretning har selvfølgelig gennemgået betydelige forandringer gennem århundrederne, men køkkenet lå altid mod nord. Her havde man bibeholdt det åben ildsted til langt op i 1800-tallet. Over ildstedet havde man et røgfang, der kunne lede røg og damp op i skorstenen. Ved ydervæggen mod nord stod den lange faste slagbænk, og foran den det tilsvarende køkkenbord. Her indtog både familie og folkehold alle deres måltider, og endda meget lang op i tiden spiste alle af samme fad. I ældre tid var det mest kornprodukter man spiste, om morgenen rugmelsgrød, om middagen boghvedegrød, pandekager eller eventuelt flæsk og om aftenen igen grød med smørrebrød. Om søndagen fik man kål eller ærter og flæsk eller kød. Den årlige slagting bestod som regel i et svin eller to og nogle enkelte får og lam. Får havde man jo ret mange af, idet de havde erstattet svinene. Flæsk og kød fik man derfor i de daværende store husholdninger ikke ret meget af. Man spiste som regel tørt brød til samt en masse kål. Kartoffler var endnu ikke kendt, men selv om et hus var aldrig så lille, var det en meneskeret, at der skulle høre en kålhøve til det.

Som et lille sidespring kan her fortælles, at under fællesskabet, når alle havde høsten i hus, så opgav man ævred, hvilket vil sige at alle løsgående kreaturer og heste måtte løbe over det hele. Men her var det galt, for om natten, når folk sov, kunne dyrene plyndre kålhaverne. Derfor blev der hver aften sat en stang for alle indfaldsveje.

Foruden vand, som sikkert ikke alle steder var lige godt, var den daglige drik hjemmelavet øl. På køkkenbordet stod altid en fyldt ølkande, som enhver måtte drikke af uden at spørge om lov. Mælk af betydning havde man kun om sommeren, og fattigfolk klarede sig alene ved at holde et utal af geder. Brændevin blev mere almindelig i 1700-tallet, og man brændte det i stor stil selv, hvad man senere fik store problemer over for myndighederne med. Så godt som hver landsby havde sin kro, hvor kromanden kun måtte udskænke de autoriserede varer.

Ved siden af køkkenet havde man små kamre, hvor den udmalkede mælk samt øl opbevaredes. Uden kontrol over temperaturen opbevaredes den afskummede fløde i flere dage, før man kærnedes smør. Således blev der ikke meget smør, og det var som regel af en dårlig kvalitet. Enkelte steder rundt i landsdelen oprettedes der lidt større mejerigårde, hvor mælken behandledes noget bedre af en uddannet mejerske, men ydelsen på disse kogårde var ikke ret høj - kun en tiendedel af det nuværende.

I stuerne var der stampet lergulv, og af møbler var der kun sparsomt med et bord og nogle flettede halmstole samt vægskab, hvor bibel, salmebog og brændevinsflaske m.m. opbevaredes. Ofte havde man alkooverne placeret i stuen, og var det en ret stor gård, havde man en pissel, som var et stort rum, hvor der ingen opvarmning var. Her stod også de gamle standkister og visse steder sov de større børn her i alkoover, mens pigerne oftest sov i forbindelse med køkken eller ovnhus. Karlen sov i forstuen, men meget ændrede sig selvfølgelig i årenes løb, og senere fik man lavet kældre og meget andet. Alkooverne var fyldt op med halm, og her sov man faktisk godt, men sundhedsmæssig var det de rene pesthuler. Også i datiden var det en skam at have lus, men lopper havde alle, og en gang imellem lagde man regnfang i alkoover, for dem kunne hverken mus eller lopper lide. De gamle mente endda, at de tydeligt kunne høre lopperne nyse. Selv om de gamle levede nøjsomt og sparsomt, sultede de dog ikke, men de var stærkt underforsynet med fedt-

og sødestoffer - netop de ting, der advares så stærkt imod i dag. Det eneste virkelige sødemiddel, man havde var honning. Omkring 1800 blev sukker kendt, men det var alt for dyrt at bruge til dagligt. Sukkeret kom fra de vestindiske øer, og først da det blev fremstillet af roer, blev det til hvermandsbrug. Derfor værnedes de gamle om bierne og ønskede mange sværme, som skulle overvintre.

INFLATION

I slutningen af 1700-tallet hærgede de store napoleonskrige Europa, og det skabte stærk efterspørgsel efter fødevarer, og landbruget på vor egn kom nu ind i en hidtil ukendt velstand, hvor kornprisen flerdobledes, og kvæg, smør, tørv m.m. mere end fordobledes. Selve gårdenes værdi mangedobledes, men da ingen vides solgt, kendes prisen ikke. Her kan dog nævnes, at en gård, der tidligere var købt for 900 rdl. vurderedes til 5.000 rdl.

Men datidens fattigfolk fik det ikke godt, for lønningerne steg ikke tilsvarende, og de måtte også købe en del til høje priser. Velstanden påvirkede befolkningen på alle områder. I stuerne fik man nu fint glas i vinduerne samt fjellegulve, og to stuer blev nu almindelige. Man fik flotte træpaneler og de gamle potteovne blev overalt udskiftede med nye jernkachelovne, som den gang kom fra støberier i Norge. Man fik også flotte Chatoller, læderstole og meget andet, og det er nok mestens fra den tid, at nutidens højt skattede antikviteter stammer. Klædedragten fik også et spring opad. De fleste holdt dog endnu ved de hjemmavævede klæder, men de fik nu flotte og kostbare farver. Mændene fik lang kjole, lange bukser og smukke støvler, og de fleste fik både ur og merskumspibe. Dog holdt man særlig i de vestligste områder sig lidt tilbage.

Kvinderne fik smukke og kostbare kjoler af silke og bomuld, og nogle fik endda hovedtøj af kostbar linned eller kniplinger, mens mændene afløste den gamle trekantede hat med en ny rund.

Også madvanerne ændrede sig, for nu var kartofler, kaffe og te blevet almindelig kendt. Ved sammenkomster serveredes der både suppe, steg og meget andet godt. Men som bekendt var det en begrænset tid, at Adam var i Paradis.

STATSBANKEROTTEN

Omkring 1800 rasede de mange napoleonskrige over hele Europa. Danmark holdt sig længe neutralt, men da England røvede den danske flåde, havnede man på Napoleons side, og det kom til at koste os dyrt. Selv om vi slap for de større krigshandlinger, måtte vi ved hans fald dele skæbne med ham og mistede Norge til Sverige, og da krigen havde været kostbar for Danmark og totalt udhulet landets betalingssevne, måtte staten i 1813 erklære sig bankerot.

For at stabilisere det danske møntsystem indførtes en ny første prioritet på alle ejendomme, som skulle forrentes med 6,5 %, og renterne skulle betales med sølv. Selv om den nye byrde var tyngende, blev følgerne værre, idet alle andre prioriteter så måtte rykke, og da der samtidig blev indført moratorium, så indførte lån først kunne opsiges efter 4 år, brød hele kreditmarkedet sammen. De gamle courantdalerseder ville ingen have, og de blev efterhånden omtrent værdiløse. Allerede i 1813 blev sølvvaleren her i området under hertugdømmerne indført som eneste betalingsmiddel, og i 1818 blev al forbindelse med rigsbanken ophævet. Papirpenge ville ingen have, og der skulle gå mange år, før tilliden til dem blev genoprettet. Selvfølgelig var betaling med mønter i den større handel upraktisk, men man samlede dem sammen i papirtutter med 10 dalere i hver. Værre var, at man godtog mere uædle udenlandske mønter, og de gjaldt som betalingsmiddel over det meste af Jylland. Det drejede sig om lybske og mecklenborgske skilling, prøjsiske dalere, brunsviske og hannoveranske dritler og zweidritler m. fl. og efterhånden havnede de ædlere sølvdalere herfra i udenlandske smeltedigler.

For nutiden er datidens pengesystem uforståeligt:

1 slesvig-holstens Courantdaler = 3 mark = 48 skilling.

Samme mønt = 13/5 rigsbankdaler = 4/5 speciedaler.

1 rigsbankdaler = 6 mark = 96 skilling.

Var tiden efter 1813 hård, kom det store tilbageslag i 1820.

Hele Europa var krigshæret og befolkningerne havde mistet deres købekraft, og derfor blev der overflod af fødevarer, så disse begyndte at falde i pris. Tilmed var der her i vort område særlig i de vestlige egne i 1819 indtrådte en naturkatastrofe, idet en meget stærk nattefrost i juni måned næsten totalt ødelagde høsten. Dertil indtraf det helt store prisfald i 1820, og den førende kornsort rugen faldt fra 5 rdl. pr tønne ned til 1 1/2 og byg fra 4 rdl. ned til 1, mens havren faldt til kun 28 skilling., dog faldt de animalske produkter noget mindre. Det fik katastrofale følger, og mange gik fallit og måtte forlade gården. Værst gik det

ud over selvejerne, der havde for meget gæld. Gårdene faldt i pris, så de til sidst næsten blev værdiløse. Ved tvangsauktionerne var der ingen købere, for penge kunne ikke lånes, og når en gård endelig blev solgt kunne prisen ikke altid bare dække omkostningerne. Arvefæsterne slap lidt billigere, og kun dem, der uden amtmandens samtykke havde optaget lån, fik lov at gå fallit. Da staten i sin nød yderligere for højede skatterne, løb så godt som alle ind i store og håbløse skatterestancer. Men enevældens myndigheder var langmodige, og hvis en bonde ellers passede sin gård rimeligt, fik han lov til at blive siddende, for der var ingen kvalificerede købere til at over tage gården. Derfor fik fæsterne henstand, og senere blev skatten ofte helt eller delvist eftergivet. Disse krisetider varede til et stykke op i 1830-erne.

Her på vor egn blev landsbyen Nr. Hostrup værst ramt. Her havde man også i katastrofeåret mistet høsten, og da staten til hjælp tilbød lån til indkøb af nyt sædekorn, modtog man det, men med den klausul at det skulle tilbagebetales året efter, og man skulle som sikkerhed kautionere for hverandre, en for alle og alle for en. Da tiden var omme, kunne de fem ikke betale som følge af de førnævnte prisfald, men den sidste kunne betale, og han overtog nu alle de fem andre gårde. Det lykkedes ham at holde spillet gående, indtil situationen bedredes lidt. Han fik gårdene solgt igen, og blev derved en meget holden mand.

FRA ØSTERLØGUM KIRKEBOG

Af denne bog har Hejselbjerg Paulsen uddraget så meget materiale om sognets befolkning og deres liv og død samt gennem yderligere forskning arbejdet sig frem til et så omfattende materiale, at han kunne lave statistikker på det. Af dette skal så gengives lidt i meget koncentreret form.

Vielser

Vielserne fortæller meget om, hvorfra de første gangs viede kom fra, dog skal her vedføjtes, at der kan forekomme en lille fejlmargen, når det drejer sig om personer, der har boet i sognet i meget lang tid før vielsen.

Hvorfra kom så de viede:

Fra 1640-1800 viedes her ialt 1940 personer, og de kom fra:

Selve sognet	1503 eller	77,5 %
Nabosogne	224 "	11,5 %
Nuv. Sønderjyll.	159 "	8,2 %
Sydslesvig	8 "	0,4 %
Tyskland	2 "	0,3 %
Jylland	34 "	1,5 %
Ørne	10 "	0,5 %

Navne

I gamle dage brugte man patronymer, dvs. man på en mands efternavn altid kunne kende faderens fornavn.

For eksempel hed Søren Petersens første søn måske Peter Sørensen og andre sønner hed også Sørensen til efternavn, og var det en pige hed hun Sørensdatter. Men omkring 1771 fik den sindssyge konges stedfortræder, Struensee, indført en ny lov for hertugdømmerne, at man i fremtiden skulle have faste stamnavne. Man måtte frit vælge, hvilket efternavn man ønskede, det skulle blot altid være det samme.

I øvrigt brugte de gamle ikke så mange navne, man havde jo heller ingen telefonbøger, romanhelte, popidoler el. lign. at vælge imellem.

Forekom der fremmede navne, var det så godt som altid blandt datidens småfolk eller måske børn af medbragte soldaterkoner eller børn født af tilfældig gennemrejsende langs Hærvejen. Bondestanden brugte de gamle navne, og oftest blev bedsteforældrene først opnævnt og derefter andre slægtninge. Dog var det en ubrydelig regel, at når en far døde under svangerskabet eller moderen i barselsseng, og barnet blev af samme køn, som den afdøde, skulle denne opnævnes. I samme periode fra 1640-1800 var 80 % af drengenavne fordelt på kun 20 navne.

Hver tredje dreng hed Peder eller Hans, senere tabte Hans lidt terræn. Efter dem var Nis, Jes og Chresten de mest brugte.

Nis, Jes, Jep og Falle er typiske sønderjyske navne. Nogle af dem endda mest på østkysten.

Pigenavnene var næsten endnu færre, og i 1600 tallet var der næsten kun 17-18 i brug. 40% var fordelt på tre navne: Maren, Ann og Kjesten. Af andre almindelige navne kan nævnes: Bodil, Mett, Karen, Ellen og Jahan.

Navnet Maria forekommer første gang i 1688, da præsten selv døber sin datter Maria. Muligvis har de katolske præster afværget at opkalde navnet på Guds hellige moder, og der derefter er hengået så lang tid, før man vovede det. Senere bliver det mere almindeligt, men næsten altid

som dobbeltnavn som for eksempel: Ann-Mari, Ellen-Marie, Karen-Marie o.s.v.

Gennem alle årene ændrer navnene dog karakter og stavemåde i forhold til grundformen. Som eksempel bliver Marten til Martin, men aldrig Morten. Chresten bliver til Christian, Anders til Andreas, Tammes til Thomas, Hjerre til Henrik og senere Hinrich o.s.v.

Hos pigerne blev Bodil til Bodil eller Botilla, Jing blev til Inge. Jahan til Johanne senere Hanne, Leen blev først til Ellen senere Helene, Lene eller Eline, Kiersten til Kjestine eller Christine med mange stavemåder.

Vielsesalder, sygdom og død.

For samme årsmål 1640-1800 var den gennemsnitlige vielsesalder ved vielse første gang for ungarke 31 år og for ungpiger 26 år. Som en af årsagerne til den ret høje vielsesalder kan nævnes, at de unge tit måtte vente til de yngre søskende var voksne, eller at de gamle, og her tænkes særlig på konen, var rede til at gå på aftægt.

Når enkemænd og enkekoner blev gift anden gang var alderen henholdsvis 44 og 40 år.

Når de ellers kom ud over børnealderen, døde mange ret unge af sygdomsårsager, vi i dag anser for ret banale, og særlig barselsfeber bortrev mange unge kvinder, således at hvert tiende ægteskab opløstes ved død inden det femte år.

Hvert 7. levendefødte barn døde i det første leveår, og i visse perioder endda hver 4. Det var særligt kobber (pokker) og halsbrynde (differitis), der tog børnene, og det var først i 1805 at man begyndte at vaccinere. Fra pestperioderne var det blodgang (tyfus) og sprinkler (Plettyfus). Af dødsårsager kendte man jo ikke så mange den gang. Af udtryk kan nævnes tæring, koldfeber, vattersot, hel - eller halvslag. Også syfilis kendtes og kaldtes for franzozet.

Ellers var befolkningen forbavsende sund og stærk, og mange havde aldrig kendt til sygdom hele deres liv. Læger var sjældne og boede i reglen for langt væk. Kløge koner, gamle husråd og rigelig brændevin var det man brugte.

I 1600 tallet blev over halvdelen af bønderne i Østersognet over 70 år, men i 1700-tallet blev de knap så gamle, for da var tuberkulosen kommet til. Levealderen kan gøres op for 1700-tallet, da 1600 årenes pest skabte abnorme tilstande.

EN NY TID VOKSER FREM

I gamle dage var national bevidsthed endnu noget ukendt. Man var patrioter og fulgte herskeren, enten det nu var konge, hertug eller andre. Over hele Europa var der enevoldsherskere, men i 1789 gjorde borgerne i Paris oprør, og nu voksede her et ganske vist makabert folkestyre frem. Selv om der her senere kom tilbageslag, bredte dette oprør sig ud over hele Europa, hvor enevoldsherskerne faldt på stribe. Med Tyskland som gennemgangsland bredte folkebevægelsen sig op til Sønderjylland.

Sønderjyderne var dansktalende og kongetro, men den danske enevoldskonge holdt desværre en postgang for længe. Det jævne danske folk havde centraladministrationen den gang ikke meget kontakt med, og de folk, der kom nord fra såsom studedrivere og pottemænd m.fl., var jo ikke de bedste repræsentanter. Kongeåen havde i århundreder virket ikke som folkesprogs- eller landegrænse, men derimod som lov- og toldgrænse.

De gamle havde stadig minderne om den lykkelige tid under hertugerne og havde netop nu de hårde tider inde på livet. De lokkende toner syd fra om frihed og folkestyre påvirkede desværre mange, og da oprøret kom i 1848, sluttede der sig mange til det. Nu kom der et skarpt skel tværs gennem familier og endda mellem søskende. Netop i 1848 afgav den nye konge, Frederik den Syvende, magten til folket og kort tid efter blev Grundloven indført. Nu måtte sønderjyderne for alvor tage stilling. Slesvig-holstenerne blev efterhånden mere og mere tysk-sindede, og det førte med tiden også til, at de danskorienterede efterhånden blev sig nationalt bevidst. Da begge parter var ud af nøjagtig de samme slægt, var det ikke blodforskelle, der var afgørende, men alene sindelaget.

Når der her afsluttes, er det af flere grunde. Dels kom der nu en stærk udvikling i gang på stort set alle områder, så det næsten er umuligt at sammenfatte det i et enkelt indlæg, og dels er der i forvejen skrevet mangt og meget om den tid.

Tilmelding til Dansk Slægtsgårdsforenings årsmøde den 26. og 27. maj 2001

Tilmelding kan kun ske skriftligt, gerne hurtigst muligt, til Slægtsgårdsforeningens kasserer og sekretær Inger M. Hansen, Svalevej 13, 4440 Mørkøv, **senest den 28. april 2001**, hvorefter deltagerliste m.m. vil blive fremsendt sammen med girokort til indbetaling af mødeudgifter.

FØLGENDE DELTAGERE TILMELDES (skriv tydeligt):

Navne: _____

Adresse: _____

Telefon: _____

Hermed bestilles (skriv antal personer):

- Formiddagsfrokost, lørdag
 Eftermiddagskaffe, lørdag
 Festmiddag, lørdag, incl. fællesudgifter
 Frokost, søndag, incl. fællesudgifter

Overnatning:

- Gråsten Landbrugsskole, med bad
 Gråsten Landbrugsskole, uden bad
 Bed & Breakfast i Gråsten eller Rinkenæs
 Ønsker overnatning allerede fra fredag

Busser

- Bus, søndagsudflugt
 Bus fra Sjælland/ Fyn med påstigning i _____
 Bus fra Nordjylland med påstigning i _____

KOPI TIL EGET BRUG

Hermed bestilles (skriv antal personer):

- Formiddagsfrokost, lørdag
 Eftermiddagskaffe, lørdag
 Festmiddag, lørdag, incl. fællesudgifter
 Frokost, søndag, incl. fællesudgifter

Overnatning:

- Gråsten Landbrugsskole, med bad
 Gråsten Landbrugsskole, uden bad
 Bed & Breakfast i Gråsten eller Rinkenæs
 Ønsker overnatning allerede fra fredag

Busser

- Bus, søndagsudflugt
 Bus fra Sjælland/ Fyn med påstigning i _____
 Bus fra Nordjylland med påstigning i _____

KLIP

Returadresse: Inger M. Hansen, Svalevej 13, 4440 Mørkøv

Dansk Slægtsgårdsforening 60 år

Dansk Slægtsgårdsforenings årsmøde i 2001 afholdes i Sønderjylland efter indbydelse fra den lokale kreds, da man gerne vil markere, at slægtsgårdsfesten på Danebod Højskole på Als den 5. april 1941 var et af de initiativer, der førte til oprettelsen af foreningen.

Journalist Christian Damm (1900-1955) var allerede i februar 1940 begyndt at samle oplysninger til artikler i ugebladet Familie Journalen om gamle danske slægtsgårde. Den første artikel blev bragt i bladet den 11. februar 1941, og det resulterede i en række henvendelser fra slægtsgårdsejere fra hele landet. Slægtsgårdsfesten på Danebod Højskole var ikke alene en sammenkomst for slægtsgårdenes ejere, men nok så meget en sammenkomst, der skulle styrke den begyndende modstandsbevægelse.

De første tanker om en Slægtsgårdsforening samlede sig om en kreditforening, der kunne sikre slægtsgårdene. Der blev indkaldt til stiftende møde i Odense den 21. juni 1941, men det blev udsat til 5. juli, hvorefter "Foreningen til bevarelse af Danske Slægtsgårde" var en realitet. I 1957 ændredes navnet til det nuværende - Dansk Slægtsgårdsforening. Ideen om en kreditforening blev aldrig til noget, men i 1960 oprettedes Jens og Anna Jensens Fond, der administreres af Slægtsgårdsforeningen, og som ydede billige lån til nyetablerede slægtsgårdsejere. Da fonden ikke længere havde mulighed for at yde lån i den størrelsesorden, som var blevet nødvendig, ændredes fonden i 1989, så den giver støtte til unge, der vil uddanne sig enten i praktisk eller teoretisk landbrug i udlandet.

Indtil 1990 var hovedbestyrelsen valgt på årsmødet, men da der efterhånden var dannet 15 slægtsgårdskredse over hele landet, fandt man det rigtigst at hver kreds udpeger et hovedbestyrelsesmedlem, og disse suppleres af 6 medlemmer, der vælges på årsmødet for to år ad gangen.

Christian Damm, der var foreningens første sekretær og kasserer, havde efterhånden en meget stor samling gårdhistoriske oplysninger, og det blev grundlaget for Dansk Slægtsgårdsarkiv, som han også var den første leder af. Da foreningen besluttede sig for at udsende et medlemsblad, blev Damm også redaktør af bladet, hvis første nummer udkom 15. oktober 1942.

Christian Damm var meget aktiv i modstandsbevægelsen og kunne efterhånden ikke afse tid til foreningsarbejdet i tilstrækkeligt omfang, så landsformanden, Jørgen Pedersen, Thorsgård i Odsherred overtog redaktionen.

Damm blev udsat for mordforsøg den 30. december 1943. Han overlevede, men han havde varige men.

I følge Bjarne Nielsen Brovsts bog "Kaj Munk - krigen og mordet" står: "På listen over emner stod Kaj Munk og Chr. Damm samt Ole Bjørn Kraft og Aksel Møller".

I de 60 år, der nu er gået, har Dansk Slægtsgårdsforening udviklet sig fra en national "protestbevægelse" til en kulturel forening, der er et supplement til de landbrugsfaglige foreninger.

Foreningens første formand Jørgen Pedersen (1885-1970), Thorsgård i Gislinge beklædte posten til 1947 og fortsatte som redaktør til 1950.

Det var en tid med store partipolitiske brydninger i foreningen, og selvom Slægtsgårdsforeningen er partipolitisk uafhængig, har dens formænd altid været aktive i landspolitik.

Jørgen Pedersen var folketingskandidat for Det radikale Venstre.

Efterfølgeren gårdejer og ingeniør H. M. Markersen (1881-1968), Rødby som var formand fra 1947 til 1958, var konservativ landstingsmand.

Fra 1958 til 1977 var gårdejer Chr. R. Christensen (1903-1977), Kaaregaard på Nordfyn landsformand, og han var i mange år medlem af Folketinget valgt af Det konservative Folkeparti.

Gårdejer og hjemmевærnskonsulent Jens P. Petersen (1919-1994), Præstbrogård i Farendløse ved Ringsted var i mange år folketingskandidat for Venstre og amtsrådspolitiker. Han var landsformand i ti år.

Nuværende landsformand gårdejer Carl Martin Christensen (1940), der er søn af Chr. R. Christensen, har i snart 30 år været kommunalbestyrelsesmedlem og repræsenterede Det konservative Folkeparti i Folketinget i årene 1984-1987.

Carl Martin Christensen overtog formandsposten i Dansk Slægtsgårdsforening i 1987.

Arkivar P. K. Hofmannsen, Slægtsgårdsarkivet har beskrevet de første 25 år af foreningens historie i "Slægtsgården" nr. 141 - februar 1966, og en større historisk redegørelse for foreningens første 50 år finde i "Slægtsgården" nr. 290 - februar 1991.